

Az állam feladata az iskolai nevelés?

■ RUDOLF STEINER PEDAGÓGIÁJÁNAK BEMUTATÁSA A WALDORF-ISKOLÁK SEGÍTSÉGÉVEL

„A gyermeket tiszteletben kell fogadni, szeretetben kell nevelni, és szabadságban kell elbocsátani!”

(Rudolf Steiner)

Állami feladat az iskolai nevelés? Sokan talán nem értik, miért e kérdés. A választ természetesnek és egyértelműnek tartják. Az "igen" olyan mélyen gyökerezik az emberek tudatában, hogy aki ezt másképpen gondolja, azt életidegen ideológusnak tartják. Korunk embere nehezen tud elszakadni a meggyökeresedett szervezeti formáktól. A lineáris fejlődési modellből indul ki legtöbb embertársunk. A századról - amelyben élünk - úgy gondoljuk, hogy minden eddigi fejlődés tetőpontja. Ami korábban létezett, ami időben megelőzött bennünket, az kevésbé volt fejlett. Azt hisszük, hogy mindaz, amit nem ismerünk, ami rajtunk kívül létezik, az vagy kezdetleges, vagy elavult. Esetleg tudománytalan. Hübriszrel tekintünk a világra. Arra gondolunk, csak a "fejlett tudomány" által propagált funkcionális ok-okozati összefüggésekből álló magyarázat vezethet el bennünket a helyes értelmezéshez.

Igy van ez a nevelésüggyel is. Ami a címben feltett kérdést illeti, nehezen fogadunk el az "igen"-től eltérő választ.

Tanulmányomban szeretném a családomat, a barátaimat, az ismerőseimet s talán az olvasót is meggyőzni arról, hogy előítéletektől mentesen próbáljon a feltejt kérdésekre másfajta válaszokat adni, vagy legalább másfajta válaszokat (is) elfogadni. A számukra idegen jelenségek megismerése előtt, illetve nélkül ne alkossanak ítéletet, hiszen kategorikus kijelentéseikkel gyakran olyan területre tévedhetnek, ahol a szakmai tudás hiánya értetlenséghez vezet.

Az állami feladatként kezelt iskolaügy sajnálatos módon magán viseli az államtól való függés jellegét. A különböző iskolai fokozatokban az embert olyan igények szerint képezik, amilyenek az állam szükségleteiből fakadnak. Az iskolák kialakításában is a hatalom igényei tükröződnek. A sokat hangoztatott általános emberi műveltség sem azt jelenti, amit jelentenie kellene. Az iskolákban legtöbbször használható államszolgává (vagy legyen inkább állampolgár?) nevelés folyik. A fennálló állami és gazdasági berendezés magából kiindulva szabályozza a nevelési feladatokat.

A Waldorf-pedagógia szerint az iskola és a társadalmi rend közötti egészséges viszony létrejötte csak úgy lehetséges, ha a nevelésügyet és az iskolát a társadalom szervezetén belül saját öngazgatásának alapjára állítjuk. Nem kívülről és felülről kell az állam igényeinek megfelelően előírni az oktatás elveit és menetét, hanem az ember természetes fejlődéséből kell(ene) kiindulni. Az életkor különböző szakaszaiban lévő tudásnak az emberi természetből kell adódnia. (Pl. 6 vagy 7 éves korában még nem kell a gyereknek írnia és olvasnia.)

Ne azt kérdezzük, mit kell tudnia, és mire kell képesnek lennie az egyénnek a fennálló társadalmi rend számára, hanem, mire van hajlama, és mit lehet fejleszteni az emberben.

Rudolf Steiner szerint nem az állam vagy a gazdasági élet dolga kijelenteni:

ilyen módon van szükségünk erre az emberre egy bizonyos hivatalhoz, tehát vizsgáztassátok a számunkra szükséges embereket, először is arról gondoskodjatok, hogy ismerjék azt és legyenek arra képesek, amire szükségünk van, hanem a társadalmi organizmus szellemi tagja, öngazgatásából eredően a képzés meghatározott pontjára juttassa el a megfelelő tehetségű embereket. Az állam és a gazdaság a szellemi tagban végzett munka eredményeinek megfelelően rendezkedjen be. A gyermeknek az államtól és a gazdaságtól független iskolai rendszerben kell felnőnie. Steiner szerint az oktatásügyben részt vevő személyek szociális tagolódása külső hatalomtól nem függhet, csak az ezen a területen dolgozó emberektől. A tanintézetek igazgatását, a tanmenet kialakítását kizárólag olyan személyeknek kellene ellátniuk, akik maguk is tanítanak, vagy produktív módon kapcsolódnak a nevelésügybe.

A steineri pedagógia elvei a Waldorf-iskolákban valósulnak meg. Így a Waldorf iskola szülőatyjának Rudolf Steinert tartják. Rudolf Steiner a volt Ausztria-Magyarországhoz tartozó Kraljevecben, 1861-ben született, és a svájci Dornachban, 1925-ben halt meg. Az ő nevéhez kapcsolódik az antropozófiai szellemtudomány megteremtése. Steiner elméleti kutatási eredményei a gyakorlatban is jelentkeztek, s az élet számos területén - a pedagógiában (Waldorf-óvodák és iskolák, tanárképzés), a gyógyzatban (Wala-készítmények), a társadalomban (három tagozódás), a művészetben (euritmia, építészet, festészet) és a mezőgazdaságban (biodinamikus metódus) - megmutatkoztak.

Bár az ún. Waldorf-pedagógia megteremtője Rudolf Steiner volt, az első Waldorf-iskola létrejötte mégis Emil Moltnak köszönhető. A Waldorf Astoria cigarettagyár igazgatója 1919-ben kérte fel barátját, Steinert, hogy alkalmazottai és munkásai gyermekei számára az antropozófia szellemében működő iskolát hozzon létre. Az első Waldorf-iskola még ugyanazon év őszén megkezdte működését.

Létrejött az első világháború utáni helyzetre is visszavezethető. Azért nyithatta meg kapuit, mert Steiner szerint a borzalmak átélése után az emberek hinni akartak a szociális tettek nagyszerűségében. Tudták, hogy a harcokban érintett felnőttek a háború befejezése után csak rövid ideig képesek megérteni egymást. Tudták vagy inkább csak érezték, hogy 1918-ban, illetve 1919-ben a diplomáciai tárgyalások nem a béke kapuit nyitogatják, hanem csupán fegyverszünetet eredményezhetnek. A fő cél ezért elsősorban nem a felnőttek "vírusokkal" fertőzött világának kezelése, hanem a holnap hőseinek, a jövő generációjának a nevelése volt.

Emil Molt intézménye, az első Waldorf-iskola 200 gyerekekkel kezdte el a munkát. Bár a többség a gyár dolgozóinak gyermekeiből állt, egynegyedük viszont vegyes társadalmi osztályokból került ki. Az iskolában tehát már eleve kiküszöbölték a társadalmi és szociális megkülönböztetést. Ez pedig arra ösztönözte a Waldorf-pedagógusokat, hogy egyedül és kizárólag az általános emberi szempontokat érvényesítsék.

Az iskola eszménye - a múltban és a jelenben is - az ember antropozófiai megismerése, s ennek szellemében történő nevelése. Célja, hogy a hétköznapi gyakorlatában, a hét minden napján azt nyújtsa a gyermeknek, amit az igényel. A Waldorf-pedagógia mind módszer-

tanában, mind oktatásméltében teljes mértékben tekintetbe veszi az életkori sajátosságokat és a korhoz kötött fejlődési törvényszerűségeket. Ahogyan a járnai, beszélni, és gondolkodni tanulás törvényszerűen egymást követik, úgy következik egymás után az utánzáson keresztüli akarati nevelés, az érzelmek nevelése a tekintély iránti szeretet által és a gondolkodás művelése az önálló igazságkeresés és ítéletalkotás útján. Még a patológiás fejlődésben is megtalálható ez az ősi egymásutániség.

Az antropozófia olyan filozófiai áramlat, amely a helyét kereső egyén előtt feltárja a szellemi világot, és új emberképet hoz létre. Szorosan kapcsolódik az ősi bölcsességekhez, bár gyökerei a nyugati gondolkodásban keresendők. Az antropozófia olyan szellemtudomány, amely annak az elismerésén alapszik, hogy a fizikai világ mögött és azzal bensőségesen összekapcsolódva létezik a szellemi-érzékeletti világ. Az egyén pedig képes arra, hogy bizonyos megismerési erők kifejlesztésével betekintsen ebbe a fizikai világgal összeszővődött érzékeletti világba. Az antropozófia tehát olyan világnézet, olyan életfelfogás, amelynek segítségével az ember megtalálhatja azokat a benne lévő eszközöket, amelyek segítségével eljuthat az igazi valósághoz.

Az első iskola alapítása után a Waldorf iskolák száma fokozatosan növekedett. Az ötvenes évek közepén 25 Wal-

dorf iskola működött Nyugat-Németországban, a hetvenes évek derekán 40, a nyolcvanas évek közepén 95, s számuk ma már 170 fölött van. Hollandiában 1973 és 1983 között 85 új Waldorf iskola létesült.

Magyarországon 1926-ban, 7 évvel a stuttgarter iskola megalapítása után, Budán hozták létre az első Waldorf iskolát. Az iskola a második világháború kitörésekor bezárta kapuit.

A Waldorf pedagógia 1988-ban újra megjelent hazánkban. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium kiemelt eszmei és (részben) anyagi támogatásban is részesíti a Waldorf-kezdeményezéseket. Az országban jelenleg több Waldorf-óvoda és iskola működik. Rohamosan növekszik az igény a Waldorf-pedagógia iránt.

A Waldorf-pedagógia egyrészt arra törekszik, hogy a gyermek fejlődése számára a legideálisabb nevelési módszert nyújtsa. Rudolf Steiner tisztában volt ugyanakkor azzal, hogy a legjobb eszme sem képes a valóságban működni, ha elszakad az élettől. Az ember nem absztrakt dolog, amit nevelés útján elő lehet állítani. Tudta, hogy az ideális körülmények között nevelt gyerek, bár 14-15 éves korára olyan lesz, amilyennek lennie kell, mégsem lesz képes eligazodni a mai életben.

Ezért a cél, hogy a helyes nevelési elvek mellett mindig kapcsolatot találjunk a mai élettel.

Nem használ semmit, ha azt mondjuk, ez a szociális rend rossz. Akár jó, akár rossz, egyszerűen benne kell élnünk. És éppen azért, mert benne kell élnünk, nem szabad a gyermeket kiemel-nünk belőle.

A Walforf-iskola úgy kíván összhangban lenni a hagyományos iskola-rendszerrel, hogy közben nem adja fel az elveit. Ezt úgy éri el, hogy a 3. osztály befejezéséig a Waldorf-iskolába járó gyerekek is eljutnak oda, ahová a hagyományos iskolák. Így a Waldorf-diák, ha szülei úgy akarják, egy másik iskola 4. osztályában folytathatja tanulmányait. A közbeeső időben azonban a Waldorf-pedagógia elvei érvényesülnek azáltal, hogy a gyerekek minden héten azt kapják, ami az antropozófiának megfelel, ami az emberismeretből következik. A 6. osztály végére is eljutnak arra a szintre, amit a hagyományos iskola színvonala megkövetel. És így tovább. Amikor befejezik a Waldorf-iskolát, képesek lesznek egyetemen vagy főiskolán folytatni tanulmányaikat.

Ezzel a hagyományos iskolarendszerrel vont párhuzammal összhangot kívánnak teremteni a Waldorf-szándék és a meglévő gyakorlat között. Rudolf Steiner több előadásában is hangsúlyozta, ez a pedagógia semmilyen ponton nem törekszik arra, ami nem élet-szerű, ami nem praktikus.

A Waldorf-iskola szíve a rövid idő-közökben egymást követő tanári értekezlet. Itt az egész tantestület jelen van. A legkisebb részletekig megtárgyalják az iskolát érintő kérdéseket. A Waldorf-tanár feladata, hogy az osztályában tapasztaltakat az értekezlet elé tárja. A tanári értekezlet célja, hogy az iskolát egységes organizmussá alakítsa. Úgy működik, mint az emberi test, ami azáltal válik organizmussá, hogy szíve van. Ezekben az értekezleteken nem esik szó absztrakt elvekről. A tanárok igyekeznek minden egyes kérdést együtt végig gondolni, s a választ közös erővel megtalálni. Tartózkodnak mindenfajta rivalizálástól.

A Waldorf-iskolában működő pedagógia tehát nem olyan konstrukció, amely egyszer létrejött, s minden ilyen iskola ennek alapján működik. Ennél sokkal többről van szó. A tanár a gyermek megfigyelése segítségével hétről

hétre, hónapról-hónapra alakítja a nevelési szabályokat. Olyan, mint a jó orvos, aki nem az első vizsgálat alapján dönti el, mire van szüksége a betegnek, hanem lépésről-lépésre tanulmányozza őt, s így talál rá a megfelelő gyógymódra. A szabályok ugyanis lehetnek tökéletesek, mégsem működnek, ha elszakadnak a valóságtól. Steiner szerint a pedagógia elvek közül csak az ér valamit, amit a mindennapos megfigyelés útján az osztályból kihozunk.

A Waldorf-iskola kitérőre kapuit a problémás gyerekek előtt is.

A "haszontalan kölyök" a Waldorf-nevelő számára más, mint aki a gyermeket kívülről szemléli. A problémás tanulóval, haszontalansága ellenére, akkor lehet előre jutni, ha a felnőtt ezt a haszontalanságot meg tudja szeretni. Rudolf Steiner szerint ugyanis egy perna-hajder a maga módján, ahogy gazfickóságát kiéli, amilyen komisz és haszontalan, rendkívül érdekes lehet. Olyannyira, hogy nagyon megszerethető. A tanár feladata ezért, hogy a megfelelő szeretettel viszonyuljon a problémás gyerekekhez is. Ezt a különleges szeretetet ki kell fejlesztenie. Ha ezzel az érzéssel rendelkezik, akkor tud a tanári értekezleten is valami érdemlegeset mondani. Mert az egészséges gyermekkel való bánásmódot illetően nincs hasznosabb útba mutató, mint az, amit az abnormális gyermeknél meg tud figyelni. Az egészséges

gyermeket viszonylag nehéz tanulmányozni, mert náluk mindenféle tulajdonság összefonódik. Nehezen tudja a pedagógus kideríteni, hogy belül milyen egyedi tulajdonságai vannak, mert ezek keverednek egymással. A beteg gyermeknél egy tulajdonságkomplexum van jelen. Könnyen felismerhető, és még akkor is kezelhető, ha patológikus esetről van szó. Ezeket a tapasztalatokat pedig az egészséges gyermekeknél is felhasználhatja a nevelő.

A Waldorf-iskolákban a tanítást úgy szervezik, hogy az oktatás legfontosabb része a reggeli órákban történjen. Nincs hagyományos értelemben vett tanterv és 45 percre lebontott órarend. A kétórás, folyamatos reggeli tanítás keretében oktatják a főtárgyat, az ún. epohát. Egy-egy epohát 4-6 hét alatt fejeznek be. Ezt követően másik tantárgyat tanulnak ugyanennyi időn keresztül, folyamatosan. Tehát a Waldorf-iskolában a gyerekek oktatása speciális. Nem úgy történik, hogy a tanulók az első órában matematikát, a második órában magyar nyelvet és irodalmat tanulnak, majd ének, vagy rajzóra következik, esetleg testnevelés, hanem pl. október közepéig a reggeli órákban csak formarajzot, ezután 6 hétig matematikát tanulnak s így tovább, egészen addig, amíg a tanulók életkorának megfelelő ismeretanyagot át nem vették. Az iskolaév utolsó heteiben, azért, hogy a korábban megtanult ismereteket el ne felejtsek, a tananyagot átismétlik. Így tehát egyszer összefoglalják

az évközben elsajátítottakat. Ezáltal a gyermek – Rudolf Steiner szerint – össze- nő a tananyaggal.

A tanár az oktatott anyag színes ábrázolásával (táblarajz) kifejezésre juttatja véleményét, s az egész tanítást műalkotás módjára alakítja. Nem fogalmak meghatározásával magyaráz, mert ezzel a tanulók nem tudnak mit kezdeni. A világ történéseit lelkileg átélve dolgozza fel a tanító, s empatikusan tárja a diákok elé. Arra törekszik, hogy a gyerekek az ismeretek elsajátításakor ne unatkozzanak, hanem lelkesedve tanuljanak. A tantárgya érdekében „tűzbe jövő” pedagógusra a gyerekek természetes szeretettel és tisztelettel tekintenek. Elfogadják, amit mond, megbíznak benne. Ez egyfajta tekintélytisztelet, amelynek a segítségével biztos vonatkoztatási pontot lehet nyújtani az eleinte még ingadozó érzelmi élet fejlődéséhez. Mert amíg az óvodáskorban, a fogváltásig az akarat nevelése áll az előtérben, addig az iskoláskorban az érzelmek és a kedély nevelése lesz a központi kérdés. Ha a tanuló, ebben a korban, legalább egy ilyen tanáregyenységre felnézhet, és szeretetteljes bizalmat érezhet iránta, ez nagymértékben megerősíti a gyermek lelki életét. Nevelő és tanuló ilyen jellegű kapcsolatának létrejöttét segíti az is, hogy a Waldorf-iskolában az osztálytanító nyolc éven keresztül vezeti az osztályt, és tanítja a fő-, illetve az alaptantárgyakat.

Az idegen nyelvek oktatása is másképpen történik, mint a hagyományos iskolákban. Kezdetből fogva két nyelvet tanulnak. A nyelvoktatás középpontjában a beszéd tanítása áll. A gyermek úgy tanul, hogy lehetőleg gondolatban se fordítson anyanyelvéről. Az idegen nyelv szavát a tárgyhoz kapcsolja és nem az anyanyelv szavához. Absztrakt nyelvtant, intellektuális fogalmakat nem közvetítenek feléjük addig, amíg a nyelvtant nem értik.

10. életéve körül a gyermek életében fordulópont következik be. Rudolf Steiner ezt az időpontot „a gyermeki fejlődés Rubikonjának” nevezi. Ahogyan annak idején Caesar is átlépte a Rubikont, s ezzel lehetetlenné tette a visszatérést, úgy következik be a gyermekek életében is a változás. Az eleinte még gondatlan, a világra nyíltan és őszintén tekin-

tő gyermek ettől az időtől kezdve megkomolyodik. Úgy érzi, megszűnt az a védőburok, amely eddig körülvette. A világ teljes súlyával nehezedik rá. Ekkor kezd el foglalkozni saját sorsával. Születésének körülményei egyre jobban érdeklik. Pontosan akar tudni mindent a származásáról: vajon az igazi szülei nevelik-e, vagy örökbe fogadták, talán elcserélték. A magány érzését is ekkor éli át először. Ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy erősebb lesz az „ön”-érzete. Ettől kezdve alaposan megfontolja, kinek a véleményét fogadja el. Az igazságtalanság jobban megviseli, mint ezelőtt.

Visszatérve az oktatásra: a zenei, az euritmiai órákra és a kézimunkára a koradélutáni órákban kerül sor. Ezek a foglalkozásokon a gyerekek egész emberi lényükkel élik át mindazt, amit a tanítás nyújt. A Waldorf-pedagógia arra törekszik, hogy a tanuló nem azért dolgozzon, nem azért teljesítsen, mert ezt előírták a számára, hanem azért, mert ő maga ezt akarja.

A Waldorf-iskolában nagy hangsúly helyeznek arra, hogy a diákok megtanulják a kezüket használni. Ez szinte artistikus művészi elemet visz a munkába. A kézügyességi foglalkozások alatt a gyerekek félig művészi, félig hasznos tárgyakat faragnak, a kézimunka órán pedig kötnek, horgolnak. (A fiúk is nagy szeretettel kötnek és horgolnak, a lányok pedig szívesen faragnak.) Mivel a nevelés és a tanítás áthatja az egész embert, ezért mindaz, amit a reggeli órákban, az epohán megtanultak, azt később, a délután folyamán úgy képesek hasznosítani, hogy az ismeret először eljut a gondolkodásukig, majd az akaratukig, és ha készítenek valamit, az a kezükben él tovább. A gyermek által készített játék vagy használati tárgy belőle nőtt ki, „mint fa törzséből gyöngye ága”, a saját individualitásából fejlődött. (Itt kell megjegyezni, miért nem jó, ha a gyerekeknek ajándékba szép babát, díszes autót veszünk. A szép játékok mellett a gyermek elsivárosodik, fantázia-világa megszűnik. Adjunk neki inkább egy zsebkendőt vagy egy fadarabot, és a saját fantáziája szerint, formaérzéke alapján, higgyük el, csodálatos játékokat képes megalkotni, miközben élvezzi a munkafolyamat mindenes egyes szakaszát. A dolgok olyanok lesznek,

ahogy a gyerekek individualitásából ki- fejlődnek.)

A festés tanításánál nagyon fontos, hogy a gyerekek átéljék a színeket. Mindig a színek egymás mellé állítása, egymásra helyezése a fontos, mert így a tanuló fokról-fokra, magától jut el ahhoz, hogy a színből kihozza a formát. Anélkül, hogy a rajzból indulna ki, a színből alakul a forma. Ekkor nem valamit fest, hanem átéli a színeket. Ha túl korán kezdjük el, hogy valamit fessünk, akkor Rudolf Steiner szerint elvesz az eleven- ség iránti érzék, és a holt dolog iránti érzék alakul ki. Pl. a színekből kiindulva lehet térképet festeni. Ez pedig egy- részről összekapcsolja a művészi munkát a földrajz oktatásával, másrészt pedig a gyermekben igazi életérzéseket ébreszt fel. Ezzel a módszerrel elérhetjük, hogy a diákok valóban megérzik, hogyan tartozik szín a színhez, forma a formához, és az egész valamilyen tárgyhoz. A gyerek megtanul a színek segítségével művészi módon beszélni, s az így elkészített dolog lelki produktummá válik. Ha lehetővé tesszük a számára, hogy így élje át a realitást, a hétköznapok valóságát, az egyszerű festés is művészetté alakul.

A testnevelés óra mellett a Waldorf-iskolába járó gyerekek euritmia foglalkozáson is részt vesznek. Az euritmia mozgásművészet, ahol a nyelv és a zene elemei a nekik megfelelő mozgásformákban válnak láthatóvá. A diákok először azt tanulják meg, hogyan tájékozódjanak és mozogjanak ügyesen a térben. Testükkel azt próbálják kifejezni, amit a lelkükben átélnek. Mivel az euritmia az osztály közös tevékenységén alapul, ezért ezek az órák a gyerekek szociális képességét is fejlesztik.

A Waldorf-pedagógia segítségével a jövő generációjának tagjai lel- kileg szabad és szellemileg tiszta felnőttekké válhatnak.

*Rudolf Steiner legfontosabb pedagógiai írásai:
A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból
Az emberi temperamentumok titka
A Waldorf-iskola pedagógiai alapja
Nevelőművészet - A tanítás metodikája és a nevelés létfeltételei
Morális nevelés - A szellemtudomány szempontjából*

Kiss Anna